

Podstata napätia pri tvorbe prostredia

J. Komrska: Basis of Tension in Landscape Planning. Život. Prostr., Vol. 35, No. 4, 179 – 181, 2001.

Today the construction in towns is a very frequent theme for discussions. It is difficult to find consensus as the supporters and opponents of commercial development seem to speak in incomprehensible language. The cause of contra version can be searched in archetypes of standpoints formed since the very beginning of the mankind existence. The biblical Adam – protector and naturalist and Cain – fratricide and city planner had influenced our present standpoints. The desire for an ideal environment is expressed in the biblical vision of town from gold and gemstones. Town is our fate and the return to the Paradise is impossible. Responsibility for the consequences of our desires and thoughtfulness to desires of others creates the conditions of survival of towns in the future.

Problematika výstavby, architektúry a územného plánovania je medzi otázkami verejného záujmu častým predmetom diskusií. Obyvatelia využívajú možnosť otvoreného vyjadrovania názorov na formovanie ich prostredia a citlivo reagujú na všetky zmeny vo svojom okolí. Po období, keď bola diskusia k verejným otázkam obmedzovaná, máme dnes slobodu zaujímať stanoviská, vyslovovať protesty, organizovať petície *proti* zámerom čosi vybudovať, prestavať alebo inak zmeniť doterajšie usporiadanie priestoru. Prípady spontánnych alebo organizovaných akcií verejnosti *na podporu* nejakej investície sú veľmi zriedkavé, ak sa vôbec vyskytujú.

Dnes takmer každý rozvojový zámer a každú významnejšiu stavbu sprevádzajú názorové strety investora s časťou verejnosti a odborníkov, ktorí vidia v konkrétnej investičnej aktivite ohrozenie stability a narušenie prostredia. Investor sa snaží odbornú aj laickú verejnosť presvedčiť, že koná nielen vo vlastnom, ale aj vo verejnom záujme a že jeho cieľom je (aj) zlepšenie prostredia. Oponenti sa však často obávajú, že plánovaná investícia bude mať viac negatívnych dôsledkov ako je spoločensky prijateľné a ekologicky únosné, a že úžitok z nej bude mať len úzky okruh priamo zainteresovaných.

Protichodnosť postojov k investičnej akcii prehlbuje snaha investora presadiť svoj zámer za každú cenu, čo niekedy znamená obmedzenie nárokov iných subjektov alebo balansovanie na hrane zákona, či nedodržanie platného územného plánu. Odpor oponenta je zasa neraz motivovaný závisťou, ktorá ústi do presvedčenia, že in-

vestor získa výstavbou neprimeraný prospech na úkor niekoho iného, a preto mu treba v jeho aktivite zabrániť.

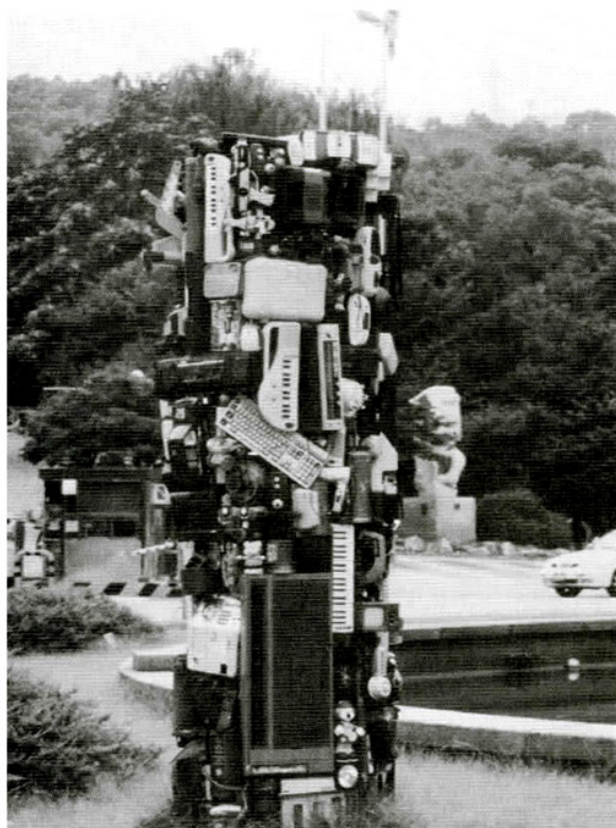
Vylúčme z ďalšieho uvažovania všetky nezákonné, extrémne alebo príliš radikálne postoje a sústreďme sa na diametrálne rozdielne názory, ktoré nie sú motivované ani ziskom, ani samoučelným apriórnym negativizmom. Problém tak nadobudne charakter zásadného postoja, za ktorým, zdá sa, musí byť hlbšia, bytostná skúsenosť. Argumentácie zástancov a odporcov konkrétnej výstavby však pripomínajú komunikáciu medzi príslušníkmi dvoch rôznych civilizácií, ktoré používajú vzájomne nezrozumiteľný jazyk, akoby ich skúsenosť a hierarchia hodnôt boli diametrálne odlišné.

Rozpornosť názorov úzko súvisí s predstavami o ideálnom prostredí na ľudskú existenciu. Počas historického vývoja sa znova a znova objavovali utopické vízie, resp. predstavy o tom, ako by malo byť optimálne usporiadané mesto a krajina.

Prvou klasickou utópiou v Anglicku bola práca Thomasa Mora z r. 1516, v ktorej navrhuje optimálne organizovanú a vybudovanú krajinu s mestami a dedinami, na začiatku 17. storočia nasledovala predstava talianskeho mnícha Campanelli, nemeckého kňaza a pedagóga Andreu a ďalších. Za utopické možno považovať aj návrhy Le Corbusiera, napríklad *Plan Voisin* (1925) na radikálnu demolačnú prestavbu Paríža.

Utópie sa väčšinou neuskutočnili, alebo len v značne zredukovanej či zdeformovanej podobe a výsledky vzbudzujú rozpaky až odmietnutie. Viaceré utopické návrhy na usporiadanie mestského prostredia, a s tým sú-

visiace usporiadanie spoločnosti, vyvolávajú s odstupom času úsmev, ale aj úľavu, že sa neuskutočnili a že nie sme nútení byť aktérmi v naplánovanej dráme jasnozrivého utopistu. Previazanosť utopických predstáv o urbanizme a architektúre mesta s politickým usporiadaním dokladá Le Corbusierovo heslo *Architektúra alebo revolúcia*, ktoré vzbudilo odpor rovnako totalitárnych revolucionárov, ako aj demokraticky zmýšľajúcich liberálov a konzervatívov.

Možno povedať, že sklon k tvorbe "utópií" či ideálnych predstáv o formovaní prostredia má každý človek, obdarený akou-takou dávkou fantázie. Súčasne sme ale veľmi obozretní, ak sa stretne s utopickými návrhmi niekoho iného a nešetríme kritickými výhradami, ak by sa prostredie, ktoré považujeme za svoje, malo zmeniť na základe niečej predstavy. Túžba po lepšom svete, po ideálnom prostredí podľa našej vlastnej predstavy, je zrejme súčasťou našej genetickej výbavy.

Skúsme sa teda pozrieť na počiatok ľudských túžob po ideálnom prostredí. V knihách Starého a Nového zákona možno nájsť správy o pôvodnom ideálnom prostredí pre človeka, aj o vízii prostredia, ktoré je hodné ľudských nádejí do budúcnosti.

Prvý človek, Adam, žil podľa knihy Genezis v rajskej záhrade Eden a jeho úlohou bola starostlivosť o záhradu, ktorá jemu aj živočíchom poskytovala plody na obživu. Vládu nad živočíchmi uskutočňoval Adam tým, že ich pozoroval a dával im mená. Ďalšou jeho úlohou bola starostlivosť o vlastných potomkov. Život prvých ľudí bol ušetrný navyhnutosti prijímať morálne rozhodnutia. Pri naplnení svojho poslania nemuseli riešiť dilemu rozhodovania medzi dobrým a zlým. Celé prostredie a všetky vzťahy v Edene boli dobré. Jedinou výnimkou v *mimoeticky* usporiadanom prostredí bolo Bohom zakázané ovocie stromu poznania dobrého a zlého.

Adam so svojou manželkou Evou ale podľahli Satanovej ponuke stať sa nadľuďmi, porušili jediný Boží zákaz a zjedli ovocie stromu poznania. Následkom tohto zlyhania bolo vyhnanie z rajskej záhrady. Túžba po návrate do raja zostala ako dedičstvo Adamovým potomkom dodnes.

Odchod z raja znamenal pre prvých ľudí nielen stratu výborne usporiadaného, ekologicky vyváženého a stabilizovaného prostredia, navyhnutosť zmierenia sa s "prekliatou" pôdou rodiacou trnie a hložie, ale aj navyhnutosť zvyknúť si na boj dobra a zla. Adamov syn Kain prehral zápas so zlom, ktoré ho opantalo natoľko, že zabil svojho brata. Motívy vraždy boli náboženské, bratovi Ábelovi sa stalo osudným to, že bol pri bohoslužobnom úkone úspešnejší ako Kain. Vrah sa stáva tulákom, ktorý sa skrýva pred Bohom a ľuďmi, a pretože mu pohľad na zem pripomína vyliatu bratovu krv, musí si vytvoriť umelé prostredie, v ktorom by sa ukryl a oddelil

od zeme. Kain sa oženil, splodil syna a začal budovať mesto.

Adam a Kain predstavujú archetypy základných protikladných postojov k prostrediu. Adam v rajskej záhrade je prírodovedec, analytik, ktorý skúma prostredie a systemizuje poznatky. Je ochranca prostredia a nevnaša do neho cudzie, umelo vytvorené prvky a vegetácia záhrady mu poskytuje potravu aj obydlie. Jeho konanie je súčasťou Božieho plánu, preto sám neplánuje a nerozhoduje medzi dobrým a zlým. Do okamihu porušenia Božieho zákazu nejestvuje nesúlad medzi potrebami a túžbami človeka a podmienkami na prirodzený zdravý život všetkých zložiek prostredia. Kain – to je prvý plánovač, urbanista, architekt. Je vyčlenený z ostatnej prírody a prinútený vytvárať umelé prostredie, v ktorom by našiel úkryt pred nepohodou a nebezpečenstvom. Vo svojom konaní je postavený pred nevyhnutnosť morálneho rozhodovania, ktorému sa nemôže vyhnúť. Voľba medzi dobrým a zlým (v lepšom prípade medzi dobrým a lepším a v horšom medzi zlým a horším) má svoje dôsledky a tie sa prejavujú v prostredí hneď alebo s odstupom času, a napokon majú vplyv na samotnú existenciu človeka.

Súčasný človek si zachoval vo svojich postojoch niečo z dedičstva po Adamovi a niečo po Kainovi. Adam mal síce ešte ďalšie deti, ale tie sa vo svojej skúsenosti od Kaina neodlišovali. Názory ľudí na formovanie prostredia sa diferencujú tým, do akej miery sa blížia k postojom Adama – správcu alebo Kaina – budovateľa. Niektorí sa vymedzujú dosť jednoznačne a sú radikálnymi nasledovníkmi jedného z archetypov.

Adamovi dedičia nadhodnocujú to, čo jestvuje a bránia sa plánovaným zmenám. Ich postoj je problematický vtedy, keď si neuvedomujú, že Adamovo konanie bolo spojené s *mimoetickým* charakterom jeho postavenia. Keďže je nemožné vyhnúť sa morálnemu hodnoteniu, majú sklon zjednodušiť hodnotiť jestvujúce ako dobré a plánované ako zlé. Obyvatelia miest a dedín sú Kainovými potomkami, ich najväčším problémom je túžba po stave bez morálnych súdov a majú sklon vyhýbať sa zodpovednosti za dôsledky svojich rozhodnutí. Svoje rozhodnutia zasiahnuť do prostredia prijímajú pomerne ľahko, ale od iných požadujú, aby sa k prostrediu správali ako Adam.

Túžba po návrate do raja je túžbou nenaplnenou a neaplniteľnou. Z ľudského hľadiska nie je možné určiť ani smerovanie ďalšieho vývoja. Existujú však vízie ideálneho prostredia, ku ktorému možno smerovať. Zostaťme pri biblickej predstave, ktorú už Hruža (1965) zaradil medzi teoretické modely ideálneho prostredia. V knihe proroka Ezechiela, a potom ešte v Jánovom zjavení, je opísané ideálne miesto, na ktoré sa oplatí zamerať pozornosť. Tým prostredím nie je rajska záhrada, ale mesto. Teda Kainov model sa uplatnil ako vzor pre Bohom in-

špirované vízie ideálneho prostredia pre človeka. Mesto má pravidelne založený štvorcový pôdorys a vybudované je zo zlata a drahokamov. Z prírodného prostredia tu nájdeme len rieku (zrejme regulovanú) a jeden strom – strom života na oboch brehoch (Zjavenie Jánovo), ďalšie stromy sú až za mestom (Ezechiel).

V ochrane a tvorbe prostredia sa odráža ľudská túžba po raji a túžba po sebayjadrení pri formovaní prostredia, čo ťažko možno zosúladiť, najmä s ohľadom na množstvo tých, ktorí chcú svoje túžby naplniť na jednom mieste. Bez ochoty niesť zodpovednosť za napĺňanie svojich túžob a bez ohľaduplnosti k túžbám iných nemožno budovať mestá tak, aby boli prijateľným prostredím aj pre ďalšie generácie.

Literatúra

Hruža, J.: Teorie města. Praha, 1965.

Kruft, H. W.: Dejiny teórie architektúry. Bratislava, 1993.

Richard z Haldinghamu, 13. stor.: Raj (mapa sveta)

Ing. arch. Jan Komrska, CSc., Katedra tvorby sídel Fakulty architektúry STU, Nám. slobody 19, 969 01 Bratislava. E-mail: kts@fastu.fa.stuba.sk